

jhero

jhero

Meesterwerken van Jheronimus Bosch
inspiratie voor kunstenaars van nu

TERRA

Inhoud

- 6 Werken van Jheronimus Bosch:
miniatuur overzicht
- 11 Onder de groene hemel,
in de blauwe zon
- 12 Voorwoord
- 14 Inleiding** Joost Zwagerman
- 32 Jeroen**
- 34 Leven van Jheronimus
- 36 Jeroen Krabbé
- 40 Atelier van Lieshout
- 42 Jeroen Kooijmans
- 52 Anti-Jhero, Dalí
- 54 Geloof**
- 56 Hemel en hel,
Bas Heijne
- 58 Jan Fabre
- 60 Marc Mulders
- 70 Dieren**
- 72 Dieren bij Bosch,
Frans de Waal
- 74 Joost van den Toorn
- 84 Gruwel**
- 86 Nachtmerrie-kunst
Joost Zwagerman
- 90 Chris Berens
- 92 Chapman Brothers
- 104 Fantasy & Fashion**
- 106 Raf Simons,
Alexander McQueen
- 108 Addy van den Krommenacker,
Studio Kluif
- 118 Graaicultuur**
- 119 Joris Luyendijk
- 121 Alain de Botton
- 122 De Hooiwagen
- 124 Eveline van de Griend
- 132 Liefde & Lust**
- 134 Gesnavelde viezeriken,
Thijs Caspers
- 136 Jan Fabre
- 138 Harald Vlugt
- 140 Jan Egas
- 148 De uitbating van Gods creatie,
Herman Pleij
- 150 Louise O. Fresco
- 152 Het ei in de kunst**
- 154 Het ei in de kunst,
Henk van Os
- 156 Guido Geelen
- 162 Beeld & tekst verantwoording
- 163 Lijst van literatuur &
musea & afbeelding
- 164 Colofon

Werken van Jheronimus

15 Het Laatste Oordeel

04 Heilige Hiëronymus

11 Verzoeking van de Heilige Antonius

14 De Evangelist op Patmos

08 Calvarie met schenker

09 Doornenkroning

05 Heilige Johannes de Doper

16 Narrenschip

17 Fragment Narrenschip

18 Dood van een vrek

10 Goochelaar

01 Kruisdraging

Tuin der Lusten

13 Visioenen van het Hiernamaals

06 Heremieten-drieluik

02 Gekruisigde martelares

03 Kruisdraging

07 Ecce Homo

12 Het Laatste Oordeel

20 Aanbidding der Koningen

*Onder de groene hemel, in de blauwe zon
speelt het blikken harmonieorkest
in een grote regenton,
daar trekt over de heuvels
en door het grote bos
de lange stoet de bergen in
van het circus Jeroen Bosch,
en we praten en we zingen en we lachen allemaal,
want achter die hoge bergen
ligt het land van Maas en Waal.*

Couplet Land van Maas en Waal
Boudewijn de Groot, Lennaert Nijgh

Voor woord

Jhero, zo kunnen we Jheronimus Bosch wel noemen, als onze held van de Lage Landen, al noemen ze hem in Spanje El Bosco. In zijn tijd noemden de meesten de schilder uit 's-Hertogenbosch overigens gewoon Joen of Jeroen.

Diverse kunstenaars van nu zijn de Jhero's van deze tijd. Ze laten de Toren van Babel in een hedendaagse hel veranderen, zoals de wereldberoemde kunstenaar David Mach op pagina 2 van dit boek. De Tuin der Lusten verandert in een tuin van verlangen bij Harald Vlugt. Internationale, Nederlandse en Belgische kunstenaars gebruiken beeldtaal om je een spiegel voor te houden als reactie op onze tijd, zoals Bosch reageerde op zijn eigen tijd.

Met eer aan de uitspraak 'Oude kunst leeft voort in nieuwe kunst'* laat dit boek de meeste schilderijen van Jhero, Jheronimus Bosch, zien. De rijke illustraties van Jhero worden kort toegelicht en zijn ingedeeld in thema's, in combinatie met een selectie van kunstwerken van

hedendaagse kunstenaars, die als moderne navolgers van Bosch regelrecht verwijzen naar zijn werk:

Atelier Van Lieshout, Jan Fabre, Chris Berens, Jake en Dinos Chapman, Salvador Dalí, Jan Egas, Guido Geelen, Eveline van de Griend, Jeroen Kooijmans, Jeroen Krabbé, David Mach, Marc Mulders, Joost van den Toorn en Harald Vlugt.

Jheronimus' blik van een lieflijk Arcadië tot het angstaanjagend laaiende hellevuur houdt de kijkers en de kunstwereld nog altijd in de greep door de hilarische en morbide verbasteringen en vermommingen van motieven uit de echte wereld.

Thuis griezelen en je verbazen ligt met iPad, computer, Pixar en Netflix-series binnen handbereik, maar in de tijd van Bosch waren plaatjes en 'beeld' bijzonder. Het dagelijks leven van Jheronimus Bosch bestond uit Bijbelse verhalen, regels van de kerk, liedjes van troubadours, scènes in de kroeg, toneelstukjes op de markt. Met gezegdes, grappen en symbolen gaf

* (Rudi Fuchs voormalig directeur van het Stedelijk in Amsterdam zei dit tegen Damien Hirst naar aanleiding van zijn beroemde platina schedel met diamanten, *For The Love of God* (2007).)

dit alles kleur aan het leven. Je zag geen flitsende reclames, laat staan boeken of films. Gekleurde afbeeldingen waren vooral te vinden in de kerk: God was nog overall aanwezig.

Waar haalde de middeleeuwer zijn prikkels vandaan zonder cultfilms, strips of emoticons? We lezen nog maar zelden teksten uit de donkere middeleeuwen van Jheronimus Bosch, maar de kracht van zijn beelden zegt meer dan vele boeken: letters staan in de schaduw van het beeld.

*“I have to make
people understand
we are not different,
we are all equal.”*

De beroemdste geleerde uit die tijd, Erasmus, die in 's-Hertogenbosch naar school ging, dreef de spot met egoïsme, ijdelheid, dwaasheid, schijnheiligheid en kortzichtigheid, terwijl hij zijn pijlen richtte op de notabelen, de vorsten en de kerkelijke mores. Zo satirisch en genadeloos als Erasmus tegen de misstanden in de kerk vocht, zo populair en verhalend laat Jheronimus je sidderen voor de zonden van toen en nu:

obese, overspel, lust en graaicultuur. Met een groot gevoel voor gelijkheid, of zoals kunstenaar Ai WeiWei zei: 'I have to make people understand we are not different, we are all equal.'

We zijn vereerd met alle bijdragen van bekende mensen uit verschillende disciplines. Hun citaten reageren op de werken van Bosch: Jeroen Krabbé, Alain de Botton, Louise O. Fresco, Bas Heijne, Herman Pleij, Henk van Os, Raf Simons, Thijs Caspers, Frans de Waal en Joost Zwagerman.

De Tuin der Lusten krijgt als het meest beroemde meesterwerk extra aandacht. In dit boek zie je dit werk van de hand van de schilder Jan Egas, die volgens de technieken van de middeleeuwse schilders een kopie op schaal heeft gemaakt.

Een bijzondere dank gaat uit naar alle kunstenaars en auteurs, naar Ad 's-Gravesande, de Stichting Bosch500, Jheronimus Merchandise en Studio Kluif voor de vormgeving.

Wij hopen dat deze aanpak uitnodigt om vaker te kijken naar kunst en meer te zien. Je kunt dit boek gebruiken als 'spoedcursus' Jheronimus Bosch.

De uitgever

*“Het land van Maas en Waal is een goedgehumtst en stevig
doorstappend liedje, dat zeker, maar de tekst bleef voor
mij op onderdelen in nevelen gehuld.
Een sprookje, zoveel kreeg ik er wel van mee.*

Inleiding

*Maar met die blauwe zon en groene hemel kon ik niets
beginnen, en ik maakte als tienjarige in geen geval de
associatie met moderne kunst, waar veel blauwe zonnen
en groene hemels bestaan.”*

- Joost Zwagerman

Circus Jeroen Bosch

Toen ik twaalf jaar was meende ik dat er drie grote Nederlandse circussen waren: Renz, Toni Boltini en Jeroen Bosch. Naar de circussen Renz en Boltini had mijn vader mij al eens meegenomen, maar dat derde circus, luisterend naar de in vergelijking met Renz en Boltini weinig exotisch klinkende naam Jeroen Bosch, kende ik alleen van horen zeggen – of beter: van horen zingen.

Dat kwam door Boudewijn de Groot. Van hem is het lied *Het land van Maas en Waal* uit 1967, geschreven door Len-naert Nijgh. In 1967 was ik drie jaar oud; ik hoorde het lied voor het eerst in 1974, op het in dat jaar verschenen album *Boudewijn de Groot: zijn grootste hits*. Mijn vader had die elpee gekocht, maar ik mocht 'm van hem 'lenen' en op mijn eigen kamer draaien.

Het land van Maas en Waal is een goed-gemutst en stevig doorstappend liedje, dat zeker, maar de tekst bleef voor mij op onderdelen in nevelen gehuld. Een sprookje, zoveel kreeg ik er wel

van mee. Maar met die blauwe zon en groene hemel kon ik niets beginnen, en ik maakte als tienjarige in geen geval de associatie met moderne kunst, waar veel blauwe zonnen en groene hemels bestaan.

De regel over die bergen van circus Jeroen Bosch was voor mij het grootste raadsel. Beschikte dit circus over eigen bergen? En leefden tussen die bergen dan de circusdieren, in het wild?

Ik vroeg het na bij mijn vader. 'Jeroen Bosch was een kunstenaar,' antwoordde hij. 'Grofweg uit de tijd van Jan van Eyck' – en die naam zei mij evenmin iets. Mijn vader verwees me door naar de Grote Winkler Prins die bij ons op een extra brede plank van het teakhouten wandmeubel stond. Ik moest, om precies te zijn, het derde deel hebben, met de lettercode BIO/CALS op de leren boekrug. In dat deel stond inderdaad het lemma 'Jheronimus Bosch, of Jeroen'. Waarna de geboorte- en sterfdatum volgden. Circa 1450 tot 1516. Er bevinden zich veel circa's in leven en werk van Jeroen Bosch – vrij

weinig van zijn schilderijen zijn op het jaar af te dateren.

Vouwde je van de encyclopedie het glanzende inlegvel open, dan zag je kleine zwart-witafbeeldingen van *De Hooiwagen* (de versie in het Prado uit 1515), en *De Kruisdraging* (de versie uit Gent, circa 1515) en een kleurenafbeelding van *De verzoeking van de Heilige Antonius* (circa 1501 of later).

Jeroen Bosch stond, zo was mijn eerste indruk, model voor: oud en ver weg, middeleeuws, en dus in woord en beeld 'onverstaanbaar', hooguit door specialisten in kleine porties te hertalen naar het heden. De afbeeldingen op het inlegvel waren volgepropt met merkwaardige figuurtjes die vaag iets weg hadden van sommige types uit stripverhalen. Meer dan dat kon mijn tienjarige ik er niet mee.

Met dat 'circus' in het lied bedoelde Boudewijn de Groot misschien dat het in die 'stoet' die de bergen intrekt een drukte van belang is. Ik vond dat weinig spectaculair. Ik begreep niet dat het lied verwees naar het krioelsel van halfmensen en fabeldieren.

Samen met het circus uit het liedje verdween ook Jeroen Bosch in de loop van mijn jeugdjaren uit mijn blikveld, totdat ik op een nacht, ik was vijftien, wakker werd van mijn eigen angstkreet. Nachtmerrrie. In mijn droom had iemand mij met kop en kont aan een spit geregen. Uit mijn voorhoofd gutste een straal bloed waar geen einde aan leek te komen. Daarna verdween mijn hoofd in een soort pureermachine. Mannen en vrouwen met lepe koppen dansten om het spit en die machine en ik ontdekte in mijn droom wat het betekende – en hoe het voelde – om levend te worden verbrand. En welke dood je stierf als je hoofd werd gepureerd.

Uit welk register van mijn brein kwamen deze angstbeelden gelekt?

(...)

Zo keerde ik terug naar Jeroen Bosch. Ik ging op zoek naar wat ik had gedroomd, en vond het in een detail van een afbeelding van *Het Laatste Oordeel* (1482 of later). Op dat werk zijn veel martelmachines in vol bedrijf. Mannen en vrouwen worden aan stukken gesneden, in elkaar gedraaid of gepureerd, dankzij vele ‘menselijke’ of ‘dierlijke’ machines, dat wil zeggen machines die half mens en half ding of half dier en half ding zijn. Menselijke en dierlijke moord- en martelwerktuigen, die zie je op het drieluik.

Kennelijk hadden die figuurtjes op mijn tiende tóch mijn bewustzijn geschampt en was er iets van blijven kleven in mijn brein.

Joost Zwagerman

